ЦРНОГОРАЦ.

НЕЂЕЉНИ ПОЛИТИЧКИ ЛИСТ.

БРОЈ 40. На Цетињу у Суботу 30. Октомбра 1871. ГОДИНА I.

ЦРНОГОРАЦ излази један пут нећељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по год. 3; четврт год. ф. 1. 50. н.; — За СРБИЈУ год. ф. 7; по год. ф. 3. 50. н.; четврт ф. 1. 75. н. — За све друге земље год. ф. 8.; по год. ф. 4.; четврт год. ф. 2. — За огласе плаћа се за ред 5 новчића. — Дописи, предлата и све наручбине шиљу се уредништву на Цетиње преко г. Петра Рамадановића у Котору.

ЗАЈЕДНЧКИ РАД СЛОВЕНА.

Бугарски лист „Слобода“, који је 4. Октобра почео опет излазити у Букарешту, доноси на првоме мјесту један чланак у којем разлаже садање и досадање стање јужнијех Словена с погледом на будућност њихову. Мисли, које се тамо излажу истините су, за то смо ради овијем да им отворимо шири круг читалаца.

Спомињући најприје умни развитак и напредак јужнијех Словена, снагу њихову, вели, да су завојеватељи и господари њихови већ полумртви и са страхом ишчекују приближујућу се буру, која ће да их са свијем уништи. Аустрија има и сувише на леђи и постојана болест разрушава с дана на дан незино господарство. Тако исто и Турска, која се испарава као блато, и која ће да се разлети од првога вјетра. Вијене снаге и енерђије нема више у Турака. Турска све теже управља са својијем народима и најзад ће свршити, као што су свршили и други њојзи једнаци, то јест оборени ће устати и оборниће своје господаре. Таква је судба постигла татарско племе у Русији, таква судба очекује и Турке на балканском полуотоку. Но могу ли сами јужни Словени, да изврше своју дужност? Имају ли они доста снаге и енергије? Имају ли средства?

Ма колико да је тамна историја Срба и Бугара, ипак се можемо увјерити, да је узрок нашега пада, нашега робовања и страдања, што и данас трпимо, наша сопствена несагласност. То је факт, коме не треба потврђења. А завиримо и у историју другијех народа. Русија у вријеме татарскога доласка, била је раздробљена на мале кнежевине, које су биле у непријатељству међу собом. За то су могли лако Татари угњетавати разбијене силе, док није дошао човјек који их је све прикупио и саставио из њих велику силу. Димитрије Донски врло је добро разумио, да се само силом сила може побједити и спасао је отачбину своју. И ми данас видимо, да ти милиони варвара, од којијех је дрхтала Јевропа, Азија и Африка продају сапун и старудије у Москви, а угњетено племе да влада. Сјевероамериканске државе могаху без велике штете и крвопролића да се сагласе за одцепљење југа, но здрави разум Линкунов показа за вријеме какве опасности грозе од тога одцепљења и они устадоше против свега што је било против општијех интереса американских. То је силно дјејствовало и на Јевропу. Италија прогна њемачке краљеве и војводе и уједини се. Уједини се и Њемачка, која се до лане хвалила, да сваки град има свога краља. И тако вас свијет поче да прикупља јаку силу, с којим може противстати непријатељској сили. А мања племена тражише савезнике.

А шта је до сада радило велико словенско племе, или шта су бар јужни Словени радили? Ево шта. Србија се борила са својијема унутрашњијема непријатељима, Бугари даваху своје вјерноподаничке адресе Султану, аустријски Срби и Хрвати гложише се међу собом и здруживаху се сад с Мађарима, сад с Њемцима и питаху се који је јарам тежи, мађарски или њемачки. С друге стране Чеси одбили од себе Пољаке, а Пољаци Мало-Русе. Јужнословенски листови мјесто да пођу напријед, ударише назад. Различне ситнице и празна закључења не даваху тијем људима, да се уздигну над онијема питањима, мислима и успоменима из којијех се само рађа велики раздор. Да ли кроз бугарске жиле тече словенска крв али српска, по нашем увјерењу, неби требало да има мјеста међу онијем племенима, који теже великој цељи и који и данас носе јарам. Хвалење са својијем прађедовима не води нас добру. Какве користи има Бугарин, који умире од глади, или Србин, кога и данас газе Турци и Мађари, од тога, да ли је Краљевић Марко био Србин или Бугарин. Ради наше користи дужни смо заборавити црне стране историје наше али да се користимо с њима, као са фактом, да ни Србин не може без Бугарина, као што не може ни Бугарин без Србина. Цјепање и дјетињска несагласност донијеће нам нове несреће.

И тако ми имамо све, т. ј. и силе, и енерђије и срестава и жеља, али немамо међу собом споразумљења, а без тога све тежње наше остаће пусте. Ми видимо, да у Швајцарској три народа живе, и то са свијем различна, и опет живе мирно, сагласно, дружевно, а ми јужни Словени не можемо да се сложимо међу собом. А то, као што нам се чини, долази од туда, што Бугарин као и Србин циља на господарство, и о ослободи има са свијем погрешне мисли. Сваки од нас гледа господарство а не слободу и срећу. Када једно владавинско уређење ујемчава и личну слободу човјеку и народну народу, онда народ не може бити незадовољан. Само код деспотичке владе нема федерације. И тако наша срећа зависи од нас самијех, т. ј. од нашега сједињења и споразуљења, а празна питања и одговарања не доносе нам никакве користи. Ако се ми сви сјединимо у једно цијело тијело, то ни Метерник с Деаком, ни Махмут паша с Омером, ни Инглешка с Француском, једном ријечју, нико нас неће смети узети под своје туторство, као неспособну и малољетну ђецу. Да будемо слободни, треба да се не бојимо, никога, а да се не бојимо, треба да смо силни, а да смо силни треба да смо удружени.

У пошљедње вријеме видимо, да се међу Србима и Хрватима, међу Бугарима и Румунима почела укорењавати она света и необходно потребна мисао, из које ће се родити наше ослобођење. Од своје стране ми ћемо да кажемо само то, да треба већ да се ради, да се ради енергично, поштено и савјестно, јер је вријеме кратко. И наша девиза треба да је ј е д и н с т в о, иначе од нас, јужнијех и западнијех Словена, неће бити ни риба ни месо. Истина да припуђавамо кога, да се сједини с овијем или с онијем, то је наравно. Али је даша света дужност, да кажемо и Бугарину и Србину и Хрвату, шта је за њих полезно и да их научимо, шта да раде, да се избаве од овога садањега страшнога положаја. Треба да радимо и да радимо енергично и чисто срдачно, па да се не бојимо никаквијех препрека и ни од једне да не зазиремо, осим тога нама треба данас да се сјединимо (и са самијем Грцима) и да изгонимо наше опште непријатеље, а када достигнемо своје цељи, онда нека народ сам ријешава своју судбину.

НАШЕ ШКОЛЕ.

Од када се подигоше школе у Црној Гори, ненађосмо још ни у једном листу нашем, да се о њима и о напредовању њиховом опширнија ријеч повела. Налазили смо истина скоро у свијема народнијем листовима, ђе се с радошћу јавља, да се и у Црној Гори подижу школе и то све више и боље, но о потпуном напредовању истијех, а и о ономе што ваљаном напредовању правог полета даје, није говорено. С тога сам као радин у школи, рад коју ријеч и о тој спасителњи Црне Горе рећи, јер је то управо дужност моја, а у њеколико и задатак овога листа, који је мимо општијех српскијех интереса посвећен и свакојем унутрашњем унапређењу Црне Горе. Надам се да ћу овијем угодити пријатељима напретка нашега још и за то, што ћу уједно изложити овђе и право садање стање школа у нашој земљи.

О томе, шта је школа и какав је позив њен много је досад у разнијем листовима говорено; но држим да неће сувише бити ако и о томе коју наспоменем.

Штола је завод у којему се нејака дјеца уче и изображавају; завод, у којем збацају са себе хаљину неразвијености, незнања, а облаче се у одјећу свијетлу, одјећу знања и изображења.

У школи се нашој изображава српски подмладак — узданица наша. — Школа је позвата да народ један унаприједи, учврсти, и тијем од пропасти сачува. Од школе зависи народ, његова срећа, његова слава и његова сјајна будућност; школа је најјачи град, којег никаква сила, никакво оружије срушити и уништити у стању није. Школа је мајка, која напија дјецу своју млијеком разума и науке, млијеком просвјете и изображења, за којим сваки народ мора тежити. Једном ријечи: школа је једини спас свакојег, па и српскога народа.

Кад је дакле школа једина, која народе усрећава, онда ју ваља подизати, подпомагати, љубити и надгледати.

Па како ми са нашијем школама стојимо? Има ли ова сву помоћ, која јој треба, и дал она својој задаћи подпуно одговара?

Школа у Црној Гори постоји тек од кратког времена, и сад је у зачетку своме. Она има за учитеље своје синове, који дужност учитеља врше. Исти учитељи нијесу приправници, но су по највише главну школу на Цетињу свршили, њеки и богословију и шест-недјељни практични течај, на којем су се у данашњој методи обучавали.

Какав је успјех поред такови учитеља за двије године учињен рад сам читалачком свијету и љубитељима народне српске школе на јавност изнијети.

У Црној Гори постоје данас осим Богословије и женског завода, који су на Цетињу, још 35 основнијех школа. Ђе год је основана школа, ту је подигнуто и ново школско здање, у којијема су понајвише и учитељи смјештени. Изузимајући њекијех потреба, свака је школа са нужнијем опремама снабдјевена. По овогодишњим извјештајима учитеља походе школу 1800 мушке и женске дјеце и то непрекидно.

Успјех је овогодишњи био похвалан и слободно се рећи може, да су три трећине ученика такови успјех показали, какови се само од добре школе желити може. Особито су напредовале у писању, умном рачуну, приповједању и науци гледања тако, да је сваког слушаоца изненадило.

Све што је урађено, урађено је не строгим надзором, но неуморним трудом учитеља Црногорца, који неради за велику плату и неиде „трбухом за хлебом“; но из љубави на прам браћи својој, за срећу и напредак земље своје, а за част Господара свога.

Истина да успјеху томе и ово још много доприпаша, што ученици Црне Горе без икаквог натјеривања, по са највећом вољом школу похађају, ма да су ђекојма домови по 2 до 3 сахата од школе удаљени. Осим тога и сами родитељи шиљу најсвесрдније своју ђецу у школу, а то је особито важно, јер се зна, да на другијем мјестима имају и власти посла, те натјерују и глобе родитеље, који због тога, што су и сами остали без школе неразумни задржавају ђецу од школе, а заборављају да је оно ништа што ће му дијете привредити на дому према ономе што ће за своју будућност изгубити изостајући од школе.

Кад се у обзир узме неуморни труд учитеља Црногорца, тврда и постојана воља ученика Црногорске школе, закључити се даје, колики ће се успјех за кратко вријеме у школама нашима учинити када се још постави у оно стање, које чини могућнијем потпуни успјех.

Да ће и то брзо бити, имамо потпуно разлога да вјерујемо. Влада наша не ускраћује ништа, од срестава с којијема располаже, за школе. То нам најбоље показује овај ријетки, доиста велики напредак младе просвјете црногорске. Да ће брзо све па боље ићи узданица нам је даље још и то, што ове године свршавају богословију 10 младића, а по толико ће од прилике сваке године од сада. Од тијех свршенијех богослова биће доста учитеља. А какви су наши богослови о томе је било помена у овоме листу. На пошљедњем испиту показао се успјех, који би био довољан и онђе, ђе ђаци долазе спремнији а не само са свршеном основном школом. Осим тога ваља овђе примјетити, да је наша богословија тако уређена, да она у њеколико може замјенити и приправничку школу. Напошљедку да ће школе наше све брже и све боље напредовати, уздамо се у још једну важну чињеницу. То је надзорник школа. Ваљан надзорник неопходно је потребан школама. Разумје се да ништа па ни ово не смје бити тек да је на броју или у ријечи. У свакој земљи ђе се школе озбиљно његују постављају се такви надзорници, па без њега наравно да не могу бити ни црногорске школе, којијема се доиста сва очинска брига поклања. Такав надзорник имаће да редовно обилази школе по Црној Гори, да учитеље учи и упућује, да с њима зборове држи, да сву своју снагу па то посвети да школу црногорску унапреди и уреди тако, како дух данашњег времена изискује.

Колико нам је познато наше школе неће ни за тијем још дуго чекати. И тако када се још и те њеколике празнине у школи нашој попуне, моћи ћемо без сумње брз и потпун успјех у школи нашој очекивати, а с тијем и све оне благодатне пошљедице, које просвјета излијева на један народ.

Али и дотле, браћо учитељи, радимо што више и што боље можемо, удвостручимо труд свој.

Нами није до оклијевања, по треба да се двоструком снагом упнемо, како да проданубљено што пре надокнадимо; јер не радимо туђину, по себи самима, недижемо туђу земљу но нашу рођену, коју су нам ђедови и очеви крвљу својом искупили и сачували. Драга браћо и учитељи! кад знамо за кога радимо, кад знамо, коме будућност градимо онда пријопимо што боља можемо, да би у стању били Црној Гори крие разширити, како би што прије Српство дошло до своје цијеле величине.

У очи Дмитрова дана.

Гавра Пешић
цетињски учитељ.

ПРЕДЛОГ О СЈЕДИЊЕЊУ ЦРНОГА МОРА СА КАСПИСКИЈЕМ.

Много се говори у потоње вријеме, да је руска влада одлучила да изврши стару мисао о сједињењу двају мора. Ствар је доиста важна и за свакога интересантна, за то ћемо саопштити, шта о томе предлогу говори „Голос“:

„Већ се Петар Велики бринуо за то, како би се обадва та мора спојила; али су му разне запријеке стајале на путу до наших времена. Како за сав напредак Русије, тако је и за овај канал дала кримска војна најбољу лекцију. У новије доба, особито у прошеће г. 1858, кад је била страшно велика поводња у оним странама рускога царства, покуша на лађи преплови г. Бергштресер преко кумо-маничске низине од каспискога до азовскога мора. Послје тога одреде посебну експедецију год. 1860, да испита и проучи низину кумо-маничку. Експедиција испитав само већи дио маничкога лимана, не дође до хвалинскога језера или каспијскога мора. Године 1864 повјери се наставак и надопуњући поправак пријашње експедиције мјернику Блуму. Он се одмах посла лати разпев тригонометријску своју мјеру преко речене низине, проучи ју сву. Блум је начинио разрезе или профиле мјестности, те је дошао до освједочења, које и кемик В. Струве с њим дијели, да је опуда некад широк пролијев или спојба морска, сједињујућа с црним кајспијско море, те сада оно земљиште није ино, него заостао муљ ријеке Калауса. Тај је нанос муља код ушћа речене ријеке све то већим постајао и диго тло Манича. По очишћењу долине Малича од муља дохисторичкога времена получити ће се пријашње сједињење каспијскога с азовским морем са замјенитим током. То сједињење хвалинскога језера с црним морем помоћју канала, особите је важности у стратегичком погледу: сједињење каспијске флоте с црноморском може бити необходиво гледећ на заштиту све јужне чести царства, а поврх тога излазак флоте из црнога или азовскога мора по кумо-маничком каналу и каспијско море може постати спасителним срестством за обадвије флоте. У пошљедњем случају каспијско море находеће се у сједињењу с азовским, досљедно и с црним, постаће се неприступном луком, која може служити прибјежиштем за нашу флоту на црном мору.

Обраћајућ се к трговачкому значењу пројектованога сједињења обају мора, каспијскога и црнога необходно је потребно, размотрити садање стање трговачке флоте на тијем обајим морима. Сада, кад је каспијско или хвалинско море одијељено, затворено, не плове по њем друге иностране лађе, ван њекоје персијске. Услед тога је број лађа тамо доста мален, како свједоче извјешћа тамошњих трговачких сборова. Тако је н. пр. год. 1869 дошло у луке 508 персијских и само 316 руских бродова; свега дакле 824 брода, с теретом од 68,910 ластах, (ласт има ,12 четвртах, а четврт $3\frac{5}{12}$ вагана). Број бродовах на црном мору из руских луках, из Инглешке, Норвегије, Француске и Турске 1,608; дакле скоро два пута толик колик на каспијском мору, ну товар скоро исти наиме 68,018 ластах. Одатле се види, да је трговина на каспијскому напрама црному мору, које стоји у савезу с другим морима, веома знатна. Досљедно тому трговачки је интерес Русије боље развит на источној, него на јужној страни царства. С тога би не само 1,608 црноморских бродовах ишло до луках каспијскога с црнога мора, а тако би и с каспијскога мора она 824 брода ишла у црно море; него би се број иностраних лађах на једном и другом мору вјероватно повећао, тим више, што кумо-манички канал са својим великим лиманом, заљевом (Мербусен,) имајућим у дуљини до 40 врстах (7 врстах 1 миља), дакле 6 миљах, а у ширини до 8 врстах, или преко једне миље, уз знатну дубљину. *) Тај ће заљев бити најбољом луком, изврстним пристаништем за зимовање бродовах, јер је та лука проста од вјетровах, који пушу по свих црноморских луках. Ако се и може у геленцискoм заљеву (Вухт, Бај) устројити ука као прибјежиште од вјетрах, то се у њој може само незнатан број лађах смјестити. Што се пак тиче прибрежнога бродарења на азијатској граници, то се већ из извјешћах за годину 1868 види, да је то бродарење скоро 60 путах веће на каспијском, него ли на црном мору; нарочито је из разних луках црнога мора дошло само 110 бродовах, од њих 3—5 с баластом, а 2—5 с товаром; међу тим су на каспијском мору до 6,362 брода дошла, од којих било с товаром више од 1000 него с баластом.

Такво је трговачко значење сједињења обају мора.

На колико је подхват изведив обзиром па материјална средства, види се из сљедећих рачуна: Промјер, разрез, базина (котлина) отога канала узима Блум за сав простор попреко за новије 40 сежања воде, 10 за дно, уз 3 сежња дубљине. При том је узео 40 сежања за попречну ширину, јер ће канал по западном Маничу пролазити многа језера и около 70 врстах по ријеци Дону, ђе ће се изкапање земље знатно умаљити. Описани ту канал имат ће хоризонтално дно од азовскога мора до водоразделнога пункта до ушћа ријеке Калауза 430 врста, одатле до каспијскога мора 210 врста, с наклоном 0.41 стопа на врсту. У свем ће дакле 650 врстах бити канал дугачак. Изпод је земље прорачунан на 78,380,000 кубничких хвати, или руских сежања. Да се та земља изкопа, треба 1800 дана или 6 година, рачунајући 300 дјелатних дана на једну годину по основи међународнога пројекта за Суец-канал, у цјелости 32,000 радника за сваковрсне машине код изкопања земље.

Трошак Суез-канала била је међународна комисија прорачунала па 200 милијона франака, или около 50 милијуна рубаља такођер на шест година. Непредвидне запреке и ш њима скопчани већи трошкови код Суез- канала недаду се код овога рускога канала помислити. Горе описани пројектовани канал неби више стојао од 81 милиун рубаља у сребру. Код тога може на корист канала за објашњење трошкова служити вјеројатно предпостављење, што ће се воде великога маничкога заљева (лимана) довољними показати за напуњење канала при судјеловању осталих залјева и ријеке Дона једнаким начином као што на источном Маниђу могу служити Состинска језера, хранећа се такођер пролетним силним заљевима Кавказа, који долину Манића навоњује. Уз такове веле угодне услове имати ће канал двојаки наклон, којега се водоразделни пункт натази у великом маничком заљеву.

По коначном изтраживању све кумо-маничке нижине, може се лако доказати, да ће трошкови прокопана канала уз својевољно намљене надничаре и уза све необходно потребите водороде или коморе мањи бити од 50 милијуна рубаља. (А Монт-Сенис стоји до 70 милијуна франака.) — Тако полуслужбени Голос.

Уз то треба знати, да црно море заузимље простор од 8,700 четвор. м., а капијско преко 8,500 чет. м., Другим ријечма спојити ће тај канал некаквих 90 м. даљине два велика мора као да спојиш данашњу Француску са Шпањолском, или с њемачком царевином. Осим тога дају ријеке дотични канали, то јест воде други живот свој природи, него ли жељезнице. Уз то ће се све индинске, кинезке, персијске и мале Азије трговина већим дијелом овим путем окренути и преважати. Сва ће средња Азија оживјети, а руског ће се посједа вриједност постостручити. А треба и то пред очина имати, да ће се чим ово узније, потражити старо корито ријеке Окша (Аму-дарје), која се пресушила и која је слајала аралско са хвалинским (каспијским) језером. Да ће руски интерес силити руски народ и владу му, да буду сва три ова мора: црно, каспијско и аралско — руска нутарња језера (рушите Банинмере — Бининсе), као што су аралско и каспијско већ сада скоро сасвим а црно море преко половице руским посједом опачо, и више како су Лаго мађиоре, лаго ди Комо и лаго ди Изео талијанска језера. Кад ту Русија изведе цивилизаторну мисију, моћи ће уз доготовљене жељезнице и бојне припреме одважно ступити на браник својих интереса у Јеврупи; а то иде и нашој рајн у прилог. — За то, вели „Об.“ док Русија неучврсти свога господсва и док си поседа тамо неосигура и природних док недобије граница, а дивљаштво неспокори, дотле неће без велике пужде и увредљиве провокације ратови у Јеврупи. Ми недјелимо ни пошто то мишљење а кад би баш било тако, доиста би била то слаба успјеха рајн.

*) Касписко море лежи за 78 стопах ниже од разине (Васерспигел) црнога мора: а њеки географи рачунају и 80 стопак, дакле преко 13 хватих.

ИЗ НАШИЈЕХ И СТРАНИЈЕХ НОВИНА.

Прашка „Политика“ овако говори у чланку „Убице слободе“:

„Када су год. 1848 јужни Словени тргли мач народне слободне против мађарскога угњетења, када су Румуни и Словаци оставили кућу и кућиште, да чувају живот свој, када је напошљетку апсолутизам оберучке устао против слободе народа, онда је било оправдања овијем насиљама, којијема је шљедовало угњетење свију. Хрвати и Срби не бјеху принуђени овијем ропством плаћати слободу мађарску, Румуни и Словаци имали су право са тираном у уставности поступати тако исто као са његовијем братом у голом апсолутизму, а апсодутизам је имао право да се смјести онђе, ђе је са слободом поступано тако недостојнијем начином. Мађари су г. 1848 удавили уставну и народну слободу аустријскијех народа својијем народнијем деспотизмом, који је онијем народима, који су били с њима у свези, тако исто несносљив, као и монархички апсолутизам. Разјарени лав пролио је код Ђура и на другијем мјестима крв, а када се попео мађарству на леђа, не осјећаше се њиме сит.

Подигнута вешала и испуцана зрна не учинише међу тијем онај народ, који нас је својом

народном надутошћу бацио у најтежи десетогодишњи апсолутизам, достојнијим слободе. Зар је и могло другчије бити, школа великомађарске политике, која је год. 1848 на ужас свијема народима Стефанове круне, сједила у Пешти и Дебрецину држаше данашњу владу у Пешти у руци, а велики везир њезин бораше се са среством парламентарнога апсолутизма против бољега познања свога сопственога народа, против захтјевања другијех народа, шта више против слободе свију другијех народа тога племена. Дође вријеме освјешћења. Догађаји послѣднијех времена, устанак Мађара против Срба, њихово деспотичко поступање у тројединој краљевини, изазивање буна у њој, начање Мађара у ствари западнијех земаља, у ствари унутрашње аустријске, срамно потпомагање апсолутизма у западнијем аустријскијем земљама, све то учинило је данашњу владајућу странку у Угарској зрелом за г. 1849, а народи аустријски, Њемци, Пољаци, Румуни, јужни и сјеверни Словени пека промисле куда ће их одвести силеџилук мађарски, шта им је с тога уставна слобода мађарска, шта им она доноси и шта им за будућност пуди.“

Напошљедку се каже у истом чланку:

„Заједнички са свијема елементима с ове и с оне стране Лајте морамо ми одбити себична нападања на државни склоп. Угарско поравнање од год. 1867 у рукама Деакове странке и њезинијех државника непрекидна је опасност за слободу западнијех земаља, оно шкоди нашијем материјалнијем интересима, оно грози нашијем уставнијем слободама. Народи ће у себи самијема тражити снаге, да утамане зло, што би прије свију била дужност мађарскога народа, ако т. ј. и он не вуче са убицама земаљске слободе за исто уже.“

У чланку „Нагодба и ванска политика“ пише „Обзор“: „Сви они који су толиким напором око цара радили, да у послѣдњи час проти властитому бољему увјерењу, заметне ипак нагодбу с Чешком, ваљда су знали, какве из њихова настојања и узпјеха произаћи морају послѣдице за монархију. Чеси, које кроз четири године немогаше укротити никаково насиље нит навести, да затаје државно право круне венцеславске, унапријед се, пошто имаду осим присегах свих царевах и краљевах преведре династије још и садањега монарха ријеч и њезин залог у послѣдњем рескрипту, мање него икад прије одступати од политике, која им је у Јевропи подигла име и краљевини углед и скоро допрла била до мете, ће се напори с успјехом измирују. Има ли се дакле наставити јалово експериментирање од ових десет прошлих година за којих је чески народ знаменитију консолидацију задобио него монархија, или ће се повратити у послѣдњу луку, из које даде се још једно вријеме господовати: у луку абсолутизма?

Тко је то замишљао, а ипак свјетовао круни да се забаци онако красна и дубоко државна основа какву је саставио чески сабор, могао је имати врло чаробне и тврдо увјеравајуће разлоге, те би било занимиво одклен из кута слушати грофа Андрашија у крунском вијећу или читати меморандум гр. Бајста.

Гроф Бајст, министар ванских посала, има бдити, да промњене у нутарњој политики некомпромитирају државне интересе напрама осталом свијету. У толико је он овлаштен припомоћи својим савјетом унутарње устројство монархије.

У том погледу, док неизаће Бајстов меморандум, можда су довољни јавни органи, да узмогнемо оцјенити његове сумње и приговоре, зашто је држао ческу нагодбу опасном за монархију, те је свјетовао, нека се одбаци. Држећи пако зачетнике нагодбе за ултрамонтанце и непријатеље велике Немачке, увјеравају нас органи државне канцеларије, да би Чеси, дошав по нагодби до уплива у монархији, заинтали државу у талијанску политику, приправни како јесу римској столици вратити свјетовну владавину и земаљски посјед.

Но најпре чески народ није ултрамонтански, а затим кад би био, неби он нагодбом ½ једини владао у монархији, па би сам могао бацати државу у пустовне подхвате. Све ово зна врло добро талијанска штампа свих странаках, те је сваколика с правим задовољством поздрављала нагодбену акцију, надајући се чврсто од ње учвршћењу монархије и толикој снаги, да би могла стално уз друге устати на браник проти пожудљивости Њемачке, коју једину сви народи и државе сматрају симљивом и неодвисти Јевропе опасном. Разложито се мора бојати Италија, да ће Аустрија, док у њој одлучује само њемачки живаљ, или бити слушавка и онако силној Њемачкој, или до скора постати половином плијен, који јој отвара врата јадранскога и средиземнога мора, одакле се упливу и снаги Италије може задати смртни ударац. Од Угарске пако ускрижене у старом праву и давној снаги Ческе, морала је Италија очекивати тврд насип проти даљој провали Њемачке. Туд је разлог, зашто је јавно мњење пристајало уз Ческу, сашто гроф Бајст нема права, ако му његови органи вјерно тумаче мисао, ради Италије и ванске прама њој политике и забацивати ческе нагодбе.

У једном ипак смислу јест чески народ ултрамонтански, у том наиме, да много држи до поштења, јавнога морала, озбиљне вјере и политичке кријепости, а из дна срца презире лажљиви либерализам, који је дуализмом уведен у државу, да подигне свој храм у бурзи, ће се и министри клањају златному телету и воде коло у коруптивном систему, подигнуту на мржњи и прогонству народах. Можда се овога ултромонтанизма више боје, него од онога, који би напи повратно његову државу.

Још је очевидније гледе Њемачке, да се нагодба с Ческом неби смјела забацити. Јер или Њемачка жели добро сусједство с Аустријом или половину њезини земаљах. У првом случају тим би мање Чеси настојали рушити мир с Њемачком, што је њихова земља прва на ударцу нахрупу њемачких војсках и што управо они могу најмање желити, да се Аустрија поврати с давним упливом у Њемачку. У другом пак случају управ је пријеко нужно, да се нагодбом искључи одлучни уплив њемачкога живља, да праведном нагодбом државу учини домом, који и славенским народом вриједан је одушевљене обране.

А што је за ванску политику Аустрије особито знаменито, основом устава коју предлаже чески сабор, могла би се започети ванска политика, која без јада ради стечевинах Њемачке нашла би у Француској и Русији пријатеља и помоћника проти освајању Њемачке, ако је ова у намјери, нашла би у истоку широко поље искреног пријатељства, културнога дјеловања и плодоносне трговине. Аустрија каква је данас, како се показује заплетена у мрежу и замку Бизмаркову, пробуђује сумњу на западу, југу и истоку, а за све то није сигурна, неће ли јој већ Пруска метнути пиштољ на прса. Што је до тога свега стало Њемцем аустринским? Било само да Аустрија служи великој Њемачкој или као савезна служавка или освојена провинција! Њемци с грофом Бајстом могу право имати, ал тко да разуми поступање династије?“

Застава“ пише ово о Пољацима у пруској: “Свету што чита биће добро познато шта је све Словенство од погане њемштине претрпио и још једнако злопати с њим. Путујући по северозападним крајевима Европе на сваком ће скро кораку наћи на које место, предео, гору и др. које својим називом казује да је то некад била чиста словинска земља — осим других видљивих историчких споменика који непобитно то потврђују. Данас је све то халапљиви Немац прекрилио. и још се није окапуо тог нечовјечног посла. Уставоверан аустријско-немачки лист говрећи о пропадању Словена у данашњим пруским областима, па поређујући прилике онде са данашњима у Аустр-Угарској вели: „У том грму зец лежи: виша образованост потире нижу. Тако је свуда, и тако ваља да буде. Само се код нас у Аустрији хоће ствари тумбе да окрену, само кад нас словенска обраованост треба да потре Њемачку“. Но људи који у данашњем времену тако мисле, тима је за цело мозак тумбе окренут. — Но ми овај саопштај наводимо једно што нам је у дужности да колико толико пратимо гибање свију Словена на свакојем пољу, а друго и за то што нама на неким странама прети тако иста опасност од туђинаца, особито од те исте погапије која и међу нашом сјеверозападном браћом жари и пали — зар ће нам и то послужити за науку; како нам се ваља чувати ода свуда, особито како се онако надало некима и некима у Србији да по што то отворе по Србији гвоздене путове странцима, по којима ће они идући лакше забити своје једовите канце у срце нашег народа. — О самом понемчавању оних предела ово се казује.

Како се енергички и спажно германизирају пољачки предели у Пољској — то је већ давна познато. Последњих се дан силно о томе туже пољски листови у западној Пољској и Познањској. „Газета нар.“, главно гласло пољачке странке у западној Пољској, очајано се тужи због пропадања Пољака у окрузима Најштата, Беренда и Картауза интелигенције којима ће нове жељезничке пруге широм врата отворити. Тако се иста туговања — а све под притиском страног капитала и сране од Пољака чују због напретка Немштине у пределу Познању где је северни и западни део већ скоро са свим погермањен. Познањски „Орендовник “вели: На чистом се социјалном пољу збива прцео којим њемачка стихија треби наше становништво. С нама додирно немачко становништво премаша наше разборитошћу, вреднећом и штедљивошћу, и тако ми све мање и мање имамо а Њемци све више“.

ДОПИСИ.

СКАДАР, 23. Октобра. — Немири који су се недавно појавили у нас прођоше некако што се и није мислило, без велике погибије и неоставише за собом никаква трага, осим оно неколико мртвијех глава и још веће мржње у прсима Арбанаса. Но и ако се није изродило оно што је свак очекивао, ипак је свак рекао: дуго неће трајати, и опет се мора нешто изродити. Ко познаје стање у Арбанији и у опште у Турској, тај је могао лако томе вјеровати, јер тај зна, да народ притиснјен и незадовољан мора покушавати, да се избави тога стања.

Нећу да кажем баш да је код нас већ то настало, ма ипак је вриједно, да вам јавим за један догађај.

Овдашњи забит, Мустафа паша пустио је глас, да ће поћи у Тиран, Драч и Кавају, да прегледа провинцију. И он је доиста 16. о. м. отпутовао, али не као што је разгласио, него је пошао у Миридите. Ово је већ чудно и сваки се пита за што је Мустафа паша отишао тамо а не онамо, куда је рекао, и шта је смјерао, када је крио праву намјеру своју. Ову сумњу нашу подржава још више то; што је паша узео са собом три буљука низама, неколико суварија и два топа. Данас смо чули; да је ђуљегао у једно село Миридитско, које се зове Кашпет, а чули смо и то, да намјерава одавле у Орош, које је главно мјесто Миридита. Ту су у Брошу куле Бимбашипе и свије капетана од Миридита. У исто вријеме дошао нам је амо још и тај глас, да је капетан Ђон скупио неколико војске и да мисли изаћи на пут Мустафи паши, и да му неда у Орош уђећи.

Ако би се што догодило из овога, ја ћу вам јавити. За сада неће бити сувишно, да вам кажем само толико, да је овај полазак пашин код многијех изазвао доста сумње. Свак се пита: што ће паши да води са собом толико војске, ако збиља иде, да само провинцију прогледи. Па хајде војска, али што ће му топови? Је ли осјетио какав метеж међу Миридима? Или се можда боји са малом пратњом ићи међу њих. Ни у једном ни у другом случају не чини добро, јер је у стању тијем начином изазвати људе, који су готови да плану. Ово кажем само шта може бити, а хоће ли збиља, то не могу рећи, јер неопажам таквијех знакова у овоме часу међу Арбанасима. У осталом што год се догоди нећу пропустити да вам не јавим.

МОСТАР, 9. Октобра. — Немам ништа ново да вам јавим, него све старо, које се једнако понавља у несрећној Турској. Сваковрсни залуми, особито убиства јако су учестала у Босни. Овијех дана у сред Сарајева код Мусале, исјекоше Турци два трговца наша. Јову Круља и Лазу Милића. Лазо је остао на мјесту мртав, а Јово ће мучно да преболи.

Тако опет код Мостара исјекоше Турци Раду Бошњака и Мићу Ербеза у бијеломе пољу. Код таквијех догађаја шта вриједе турска обећања, да ће се поправити стање. Ето и сада приликом ступања Мустафе паше на мјесто Али паше за великога везира стало се много говорити о неким реформама, но ми смо увјерени, да ће то остати на артији, као и све досадање. И најлкагоноспије реформе, да се утврде и донесу од стране порте, оне опет ништа не вриједе, јер нити има људи који би их знали остварити, нити су Турци за то, да их одрже, јер крволок остаје крволок.

Ту скоро позват је ноћу изненадно један табор аскера да одмах иде у Сарајево. Ја вам још незнам казати за што је то, но многи мисле, да се Турци боје неке побуне.

У ЦАРИГРАДУ, 15. Октобра. — Кад се већ овде, и на кратко време бавим, то вам ипак нешто одавде писати морам. Относително политике не знам што би вам писао, јер за сада свуда мртвило влада, зима пред домом, а у зими се обично не ратује. За то се као свагда до сад

говори, „на пролеће“ Турци гладе браду, јер и ове године срећно испливаше, а сиротиња раја нека и у будуће као и до сад робује. Неимајући да вам што о нами самим говорим, јер побоље од мене знате, како трајаво стојимо, а што до сад већ говорено није, то се заиста више ни говорити неће, јер ни враг толико планова скројио и кројио није, као баш ми, и опет све на једном месту стојимо, и не опажа се да се ма у чему и корак напред учини. Говори ћу вам о другим стварима, које се ако не посредно, а оно барем из далека и нас тичу. Говорићу вам о руско-турском пријатељству о којем се толико пише и говори. Ко ствари само површно познаје, тај ће доиста мислити, да то пријатељство у истину и постоји, а опај који ствари у дно погледати смије, тај зна да је то пријатељство на песку основано. Да! после лондонске конференције изгледало је да су се одношаји између Турске и Русије поправили, јер је Русија у нечему Турској обвезана била, али данас опет све при старом стоји. Умро је Али паша, и као да су се добри одношаји пореметили, т. ј. Русија никако и не тежи, да те одношаје и у будуће одржи, јер је она поводом црноморског питања своје нељи постигла, а она од Турске ништа више ни тражила није. Нови везир и ако се руски непријатељ не показује, јер му не користи, он ипак особито пришаптавање слуша, е Русија то знајући и видећ, може бити да је пут српског заступника у Крим демонстрирала против Турске, и ако још кнез Милан у Криму цара поздрави, то је Турком таки ударац задат, да ће га дуго осећати. Било како му драго, ено прилике су такове, које нашем раскомаданом народу користи допринијети могу, само ако ми наше стање као и опште околности поњамо т. ј. ако се уздржимо и заједнички сву снагу на опште народно ослобођење и уједињење учинимо. Ако се и надаље у досадањем положају остане, и ако сав рад српског народа само празне речи остану, то Русија може радити што хоће, Султан ће још дуго чибучити, а раја ланце теглити. Без пушке и сабље Српству спаса нема, а политизирање и спивање ништа не значи. Сад је време да Србија и Црна Гора један другом руку пружи и да се у братско коло ухвате, и оно поврате, што су већ одавно изгубили. Неучини ли се сад то онда смо сами себи неприлике створили, које нас до неизвјесности могу одржати овако. Русија нам је на нашој страни, са Турчином смо доста јаки пак што чекамо?

У ЦАРИГРАДУ. 16. Октобра. — Исмаијл паша бивши валија у Скадру дотера са својим великим плановима које је относително Арбаније и Црне Горе злурадо кројно. Он је несамо службе решен, већ су му сва његова добра покретна и непокретна узапћена, и он на сав живот у Африку у прогонство отеран. Та судба постигла је и министра полиције као и првог тајника султанова. Турци т. ј. садања влада и Падиша не пуше само тутун, већ се мало и около себе обзиру, и мотре шта се у унутрашности ради. Догађај с Исмајил пашом биће примјер и за друге паше и везире у држави. Садањи велики везир као да се неће на свом месту дуго држати, јер је са свих страна од непријатеља обкољен, који му на сваке начине ноге подмећу, и султана наговарају, да га из кабинета удаљи, иначе да ће зло у држави изазват. Султан који се за опште државне ствари ма ни у најмање не брине, кажу да је ипак великом везиру јако привржен, и да ће исти још дуго у кабинету остати, и још многом паши врат скрхати. Побуна у огулинској пуковнији у Хрватској Турској је јада задала, наређено је било, да се што скорије ђеко одјељење војске на границу Хрватске тури, јер је Турској достављено да је побуна у Раковици почетак опште славјанске револуције, тек кад су се Турци увјерили да је оно почетак језуитског дјела те су опет налог дали да се војска не креће.

Аустријски посланик Прокеш оставио је Цариград, и преко Трста у Беч одпутовао, он се више овамо ни вратити неће, а нико га и не жели.

Генерал Игњатијев чека се данас или у понедјељник из Крима овамо, исто и српски заступник г. Христић. Они су ишли да поздраве цара у Крим.

Колера као да је престала али ипак па ђеким местима има је још. Карантина још се по свуда држи, и путницима велике муке задаје. Лојдово друштво никако још неће да прими путнике трећег места за гсику само да карантину не држи, и тако сиротни Црногорци који су се одважили да кући путују морају чекати, или пјешке на Солун преко Тесалије одлазе.

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД.

Аустријско министарство је промијењено. Пошто је осујећена погодба с Чесима гроф Хохенварт, предсједник министарства, који је погодбу поштено заступао, поднио је цару оставку а цар му је уважио. Са склапањем новога министарства ишло је тешко и једва се барон Келерсперг примио тога посла. Келерсперг није баш толико знаменита државничка личност. Он је био г. 1859 подпресједник намјесништва у Милану; а изгубио је то мјесто када је Аустрија изгубила Ломбардију. За тијем је био подпресједник ческога намјесништва. Г. 1862. био је изабран од једне њемачке општине у чески сабор, одакле је дошао у царевинско вијеће. Напошљетку је познат као намјесник у Тријесту, а затијем у Ческој. Какво ће ново министарство бити то ћемо, мислимо, у току ове недеље већ знати. Значајно је да листови Андрашијеви, који је помагао да се и бивше министарство сруши и погодба осујети, већ сада препоручују будућем министарству да буде строго и да се и не упушта у никакве преговоре са Чесима јер, веле, Чеси позивају већ све Словене да се заједнички боре за своја права. Мађари или су збиља или се тек само чине да су увјерени, да њихова сила може за дуго трајати. Што се тиче народа ческога, о томе може свак бити увјерен, да ће он своју борбу постојано наставити. Ригер, први борац његов, тако је и казао дошав у Праг, ђе га је народ одушевљено дочекао: „Мисмо, рече, узбијени, али нијесмо побјеђени!“ И нијесу. Такав народ не може бити побјеђен, па нека непријатељи раде шта хоће и нека се служе срествима каквијема год хоће. А на њих се морају сада угледати и сви други народи и не само то, него морају доиста и заједнички са Чесима војевати против опијех, који још једнако хоће да права њихова одрже под својом силом. Народе ће натјерати на то, не тежња за превратима, ка о што их „П. Лојд„ денунцира, него сама влада бечка и њезини пријатељи као што је Андрашије.

Какво је расположење међу тијем настало у Ческој, то се може лако видити по дочеку Ригерову у Праг. Мноштво народа дочекало га је са невиђенијем одушевљењем. Из кола његовијех испрегли су коње и тако су га одвезли до куће његове. Полиција која није то могла гледати, под изговором да предупреди веће немире изаслала је војску и уапсила ђеколицину. Још се боље види расположење народно из ческијех листова. „Народни листи“ жестоко нападају Андријашија, који је главни кривац, што је погодба осујећена. „Г. 1867., веле „Н. л.“ показивао се Андраши у своме министарском достојанству као пастир, а сада као циганин, па ће се опет у нешто друго претворити, о чему ћемо наше читаоце одмах извјестити, да тај велики човјек не буде заборављен.“

Одговарајући пештанској „Реформи“, која је рекла, да је Андраши у кризи участвова само као једно лице, веле „Н. Л.“, да би онда и Бах могао рећи, да је он увео апсолутизам само као једно лице, а Бенедек би могао рећи, да код Кенигреца није потучена ц. кр. војска, него само он као једно лице.

„Покрок“ доноси такође жесток чланак против Мађара и Андрашије, којега назива „језуитом у атили и калпаку.“

У мађарском сабору пита д.р Стеван Павловић министра унутрашњих послова зашто је постављен за жупана у варошима Новом Саду Сомбору и Субогици, човјек, који није српске народности, а у тијем варошима већина је српскога народа, пита, да ли није тијем потврђен закон о народности и да ли мисли министар поправити ту повриједу закона? Чућемо шта ће министар одговорити, и ако се унапријед може знати, јер шта је влади стало до тога, што се на штету народа српскога гази закон; њој треба човјек као што је тај жупан Ленард, да војском рашћерује људе, као што је радио приликом доласка Милетића.

У Румунији, у Букарешту отворена је 17. о. м. народна изванредна скупштина. Прије свега вијећало се о жељезници и о размирици, која се изродила уштед невољалства Штрусбергова. Букарештски листови опомињу, да даље грађење жесењзнице ниипошто не допадне каквоме аустро-угарскоме друштву. „Романул“, црвеначки лист, вели, и ако све узданице попуцају и опет се мора гледати, да се та опасност отклони и то помоћу Русије, која не смије допустити да се Њемштина на рачун Словенства на доњем Дунаво и црном мору укорењује. Из тога изводе мађарски листови, да Русија почима опет добијати протежнији уплив у Румунији.

Вјести из Турске ограничавају се за сада скоро једино на ревност новога везира Мустафа паше. Он је увидио, да сви а особито високи чиновници чине велике злоупотребе, које осјетно убијаше особито финансијско стање. С тога је осим другијех одправио и бившега војеног министра у заточење, а позвао је још и ђеке паше и четири ђенерала пред суд. У заточење је одправљен и наш бивши сусјед Смајил паша из Скадра, који је изазвао пошљедњи устанак арбанашки. „Сви губернатори, рекао је Мустафа паша, раде само за себе.“ Због тога каже „Левант Хералд“ да још ни један турски велики везир није био тако одважан као овај.“ Лијепо је то од Мустафа паше, али данас нема већ никога, који би вјеровао, да то и томе подобно може спасти Турску.

РАЗЛИЧНОСТИ.

(Матице и славјански благотворитељни комитети у Петрограду.) Како је познато, обстоје у Русији по већим градовима, а напосе у Москви и Петрограду тако звани славјански благотворитељни комитети од године 1859. Ти комитети подупирају несамо Русе, него и остале изванруске Славене у књижевном и хуманитарном напредку, дајући по могућности подпоре, не само ђацима, него и књижевницим и осталим бједницима славенским. Петроградски је комитет закључио ове године, свакој славенској Матици, а има их 10, послати своту, која се изискује од утемељитељнога члана, да тако и комитет постане код сваке Матице утемељитељним чланом њезиним. Тим се унапређује и поспјешује литерално зближење и међусобно познавање. Руски комитети разполажу приличним иметком у књигама и новцу, а могли би још боље успјевати. Заједничка би се сврха боље и лакше могла получити, да си московски и петроградски комитети код сваке Матице изаберу два члана повјереника и посредника, који би били у непосредном обћењу с комитети у Русији. Они би могли посредовати, књиге примати, потребе назначивати и полакшице прегледати, којим би се начином наши заједнички културни интереси најбоље могли унапређивати. Ти повјереници и посредници Матицах могли би се и морали сваке године састати у једном од главних славјанских градовах, те као у малом конгресу литератах расправити све, што треба. Уз то би се међусобно упознали, а то је од пријеке нужде, па неби остало без важних посљедицах по сав свијет славенсли. — Без солидарности неизведосте ништа велика данас, када без асоцијације ништа у велико напред не може. Ако не прије, то се нека барем године 1872 код московске изложбе ова или слична мисао уговори и оживотвори, док се боље неуреди комуникација, државни и народни уговори и док не буде боља литерарна свеза и разпродаја славенских књигах међу нами.

Та би десеторица или двадесеторица била литералними консули славјанскими, а тим би узајмност славенска добила практичну вриједност и поњатно значење и за оне, којим је досад неразумљивом идејом, теоријом било. „Обзор.„

(Ријетка обитељ.) У Вергису близу Луцерна живу под једним кровом у патријахалној простоти и слози, прађед, ђед, отац и његов одрасли син. Прађед 98 година стар, и његов син 70 година, још су посве здрави и кријепки. Трећи потомак, којему имају 54 године, млад још човјек, може се такођер надати, да ће и он досегнути добу својих отацах.

(Циганска светчаност). Ових данах састало се велико друштво на тутгартских ливадах. Сваке седме године састају се онђе Цигани из Елсаса, Прусије, Саске, Баденске, Баварске, Виртембержке и источне Француске. Љетос их је било 700 са женама и ђецом. Глава је друштва старац од 98 годинах, који је већ седам пута био ожењен. Сада има 45 ђеце.

Са идућијем листом „Црногорца“ изаћи ће заједно два броја „Црногорке“.

Уредник СИМО ПОПОВИЋ.

Властник. Ј. СУНДЕЧИЋ.